

E-mailadres: secretariaat@nvmg.nl

Lidmaatschap NVMG € 35,00 per jaar

Bankrekeningnummer: IBAN NL25 INGB 0006 2655 76 t.n.v.

NVMG te Utrecht

Redactie: Timo Bolt en Kees Olthof

M.m.v.: Antoinette Bolt

Nieuwsbrief

(Jaargang 3, nr. 3, najaar 2017)

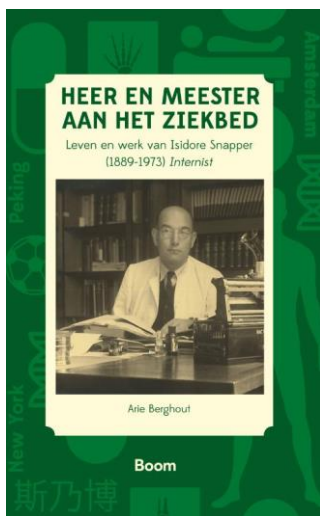
In deze nieuwsbrief

Redactioneel	2
<i>Many Chiefs, Few Indians</i> : Verslag van het KNAW-symposium	3
Historische omgang met zoönosen: promotie Floor Haalboom	6
Nieuws van Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit	8
500 jaar ziekenzorg in Haarlem	10
Gelderse Academie	11
Agenda	13

Redactioneel

Timo Bolt

Onlangs is de wintertijd weer ingegaan. Dat ging deze keer gepaard met een – ook medisch-historisch gezien – interessante discussie over de gezondheidseffecten van het halfjaarlijks verzetten van de klok. Hoe dan ook, de periode dat het 's avonds vroeg donker wordt leent zich uitstekend voor het lezen van medisch-historische lectuur bij het haardvuur of warm onder de wol. Hopelijk kan deze laatste NVMG-Nieuwsbrief van 2017 een mooie aanmoediging zijn voor een op die manier welbestede winter. En laat ik dan ook maar meteen

een literatuurtip geven: Het zeer onlangs verschenen boek van **NVMG-lid Arie Berghout over de internist Snapper**: Zie:

https://www.boomgeschiedenis.nl/product/100-2870_Heer-en-meester-aan-het-ziekbed

Verderop in deze Nieuwsbrief vindt u ook literatuurtips bij de bijdrage over het **proefschrift van Floor Haalboom** over de **omgang met zoönosen** – door mens en dieren gedeelde infectieziekten. De promotie van Haalboom, overigens eveneens NVMG-lid en één van mijn nieuwe medewerkers in het Erasmus MC, heeft veel media-aandacht gegenereerd en volgens menigeen een mooi voorbeeld van het ongelijk van Bert Keizer!

Over Bert Keizer gesproken, zijn voordracht tijdens de ledenvergadering van vorig jaar, over de 'nutteloosheid van de medische geschiedenis', was mede ingegeven door oprechte zorg over de kwetsbare positie van de geesteswetenschappen. Een dergelijke bezorgdheid (of die nu terecht of onterecht is) lag ook ten grondslag aan het **KNAW-symposium 'Medische geschiedenis, hoe verder?'** dat op 13 oktober jl. in Amsterdam werd gehouden en waar vele NVMG-leden bij present waren. In deze Nieuwsbrief vindt u een impressie van dit symposium, nadrukkelijk op persoonlijke titel geschreven door arts, journalist en mede-NVMG-lid Jan Taco te Gussinklo.

Verder vindt u in deze Nieuwsbrief de gebruikelijke bijdrage van de **Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit (SHVB)**, informatie over de tentoonstelling **'500 jaar zorg in Haarlem'** in het Museum Haarlem en informatie over de **Gelderse Academie** te Harderwijk, waar de komende maanden een hele reeks lezingen en een kunstproject gewijd aan de geschiedenis van de gezondheidszorg zullen plaatsvinden.

Tot slot volgt dan nog de eigen **agenda** van het Trefpunt en de NVMG. Wij hopen u allen te treffen tijdens de **ledenvergadering van 18 november** en de **Domusdag van 15 december!**

Many Chiefs, Few Indians :

Verlag van het KNAW-symposium 'Medische geschiedenis: hoe verder?'

Door: Jan Taco te Gussinklo

Op de bewuste vrijdag 13 oktober 2017 kan van verre al gezien worden waar de happening zal plaatsvinden. Een oloppe van "grijze koppen" dromt samen voor de ingang van de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA). Gedisciplineerde medici zijn op tijd. Een congres op een steenworp afstand van het Centraal Station. Maar de regels zijn onverbiddelijk. Pas om 10.00 uur gaan de deuren open. En meteen met de lift hogerop. Op de zevende etage is de bijeenkomst. De opkomst is massaler dan verwacht. Rond de 190 belangstellenden hebben zich aangemeld. Heel veel van de aanwezigen met *roots* op URK. Dat wordt al vrij snel duidelijk tijdens de inloop en de koffie. Voor de onbevangen, niet ingevoerde lezer is dit een cryptische zin (Urk?), die later verduidelijkt wordt. Misschien dat de fraaie cartoon van Ruben Gringhuis al een tipje van de sluier oplicht, want de cartoonist raakte geïnspireerd door een YouTube filmpje over de activiteiten op Urk... (zie voor deze cartoon: <https://reportersonline.nl/de-toekomst-van-de-medische-geschiedenis/>)

Oktober, maand van de geschiedenis

Is geschiedenis populair? De “medische geschiedenis” als thema is niet zo populair. Terecht herinnert inleider Klaas van Berkel (RUG) aan het recente succesvolle televisieprogramma, een samenwerking tussen Ria Bremer en Mart van Lieburg. Daarbij werden ondermeer fraaie beelden vertoond van bezoeken aan depots van toonaangevende musea. Maar die programmareeks (met de titel de anatomische les) is toch een uitschieter. Als het begrip ‘medische’ wordt ingevoerd in het programma Google Trend, dan zie je medische bibliotheek, medische dit en dat.... maar bij de eerste twintig combinaties absoluut geen ‘medische geschiedenis’. Een tijdlijn maken om te zien of de interesse toe- of afneemt is dan ook ondoenlijk (zie melding) want er zijn veel te weinig data. Dus of de belangstelling toe- of afneemt kan op deze manier niet met zekerheid worden vastgesteld. Maar hoopvol is het niet. Maar is het bij doelgroepen (zoals medische studenten) veel beter? Een belangrijke vraag, die relevant is om te beantwoorden om te weten waar het vakgebied geïnteresserd moet worden.

Enige tijd verkeer ik in dubio. Want ik ben weliswaar geïnteresseerd in de geschiedenis, maar evenzeer in de toekomst. Wat is er hier nu eigenlijk aan de hand? Dat wordt toch wel vrij snel duidelijk. Er zijn feitelijk nog maar enkele hoogleraren in ons land die het gehele vakgebied moeten bestrijken. Een onmogelijke opgave. Daarbij is ook de taakomschrijving betrekkelijk onduidelijk. Het komt er kennelijk op neer dat iedereen naar beste weten handelt. De vrijheid die gegeven wordt betekent tegelijkertijd ook wel ongeïnteresseerd van de kant van faculteit en decanen.... Daarnaast is er dus een grote groep van belangstellenden, in hoge mate bestaande uit medici die al een klinische loopbaan achter de rug hebben. Zijn zij nu eigenlijk de chiefs of de indianen? De discussie spitst zich later op de dag toch daarop wel toe. Daarnaast zijn er ook toch wel in toenemende mate partijen die het terrein claimen. Want er is een vacuüm. Er zijn de omtrekkende bewegingen vanuit de Geesteswetenschappen (Humaniora).

Een bedreiging of een kans

Anderzijds zijn er hele vakgebieden waar van alles gebeurt dat raakt aan ‘medische geschiedenis’, maar dat valt dan weer buiten het gezichtsveld van de NVMG (Nederlandse Vereniging Medische Geschiedenis). Neem dan de situatie in Duitsland, waarbij elke medische faculteit een officiële positie heeft voor een medisch historicus. Zo legt Heiner Fangerau uit (hoogleraar medische geschiedenis, Universiteit van Düsseldorf). Over de taak van de medisch historicus kan veel gezegd worden maar die lijkt toch eigenlijk onomstreden. Gaat het om het

ontwikkelen van de opleiding van een medicus die zich bewust is van de beperktheid van een visie dan is het voorbeeld van de situatie in Rotterdam absoluut hoopgevend. Daar wordt medisch studenten opgelegd om een medisch historisch onderwerp uit te diepen. Bijvoorbeeld cholera of syfilis. Wat was toen de toenmalige kennis van zaken en de context. Daarnaast is de situatie in Urk waarbij *witness seminars* en een trainingsdag van studenten Klinische Technologie (KT) hoopvolle signalen zijn. De locatie URK heeft ook iets weg van een Indianenreservaat. Officieel het 'Trefpunt Medische Geschiedenis'. Maar het is een vrijgevochten club. Er zijn weliswaar geen wigwams, maar loodsen stampvol boeken en studiemateriaal. Maar dat dus terzijde. Ik blijf in verwarring achter. Interessant is dat deze meeting feitelijk is geïnitieerd door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) die kennelijk wel het belang inziet van een betere en duidelijke positionering van de discipline medische geschiedenis.. In de forumdiscussie wordt aan de hand van een drietal stellingen gediscussieerd. De bedoeling is dat de neerslag van dit symposium wordt aangeboden aan de KNAW. Er wordt gepleit voor een vervolg.

Verbreiding en relativering van de geneeskunde

In een lunchgesprek "Het zal voor een chirurg toch niet uitmaken of hij wel dan niet kennis heeft van de medische geschiedenis". Tja, maar verbreiding en relativering van veel aspecten van de geneeskunde is toch wel heel nuttig. Je wordt dan wel een beter mens en vast ook dokter. Voor de goede orde, dit is een persoonlijke observatie en het is niet uitgesloten dat een aantal mensen 'not amused' zijn. Dat spijt mij dan, maar het is uit oprechte belangstelling voor het vakgebied dat ik dit allemaal schrijf.

Verder lezen/kijken:

<https://www.ntvg.nl/artikelen/medische-geschiedenis-het-informatietijdperk/icmje>

<https://www.tmgm.nl/tmgm/home.jsp>

https://www.npo.nl/anatomische-les-met-ria-bremer/28-06-2017/AT_2079955

Historische omgang met zoönosen: promotie Floor Haalboom

Overgenomen van de website van Universiteit Utrecht

Floor Haalboom is lid van de NVMG en werkt als wetenschappelijk docent medische geschiedenis in het Erasmus MC en daarnaast als post-doc onderzoeker bij de Universiteit Utrecht op een project over mond-en-klauwzeer. Zij verdedigde op 21 september jl. haar proefschrift 'Negotiating zoonoses: Dealings with infectious diseases shared by humans and livestock in the Netherlands (1898-2001)'. Promotoren waren prof. Frank Huisman en prof. Peter Koolmees van Universiteit Utrecht, daarnaast was prof. Roel Coutinho één van de begeleiders van dit promotie-onderzoek.

Gedurende de twintigste eeuw was het landbouwdomein dominant over het volksgezondheidsdomein in de omgang met zoönosen van productiedieren in Nederland. Zoönosen zijn door mens en vee gedeelde infectieziekten. Deze context is belangrijker voor het begrijpen van maatschappelijke problemen rond zoönosen dan haperende 'One Health' samenwerking tussen de disciplines diergeneeskunde en geneeskunde. Dit blijkt uit het promotieonderzoek van Floor Haalboom.

Haalboom heeft de historische verhoudingen tussen de domeinen landbouw en volksgezondheid en de disciplines diergeneeskunde en geneeskunde in de omgang met zoönosen onderzocht aan de hand van vier voorbeelden van zoönosen van productiedieren: - rundertuberculose (1898-1956), influenza (1918-1957), voedselinfecties door de *Salmonella* bacterie (1951-1978) en 'gekke-koeienziekte' of BSE (1988-2001). De aanleiding voor dit promotieonderzoek was de Q-koorts uitbraak van 2007-2011 in Nederland.

Landbouw en volksgezondheid

De bestaande geschiedschrijving over zoönosen legt sterk de nadruk op de volksgezondheidsaspecten van deze ziektes en besteedt geen of minder aandacht aan de economische aspecten ervan. Haalboom onderzocht zoönosen uitdrukkelijk ook als 'landbouwproblemen' in vergelijking met hun status als 'volksgezondheidsproblemen'. Uit deze analyse blijkt dat de omgang met zoönosen van productiedieren in Nederland opmerkelijk continu geweest is gedurende de twintigste eeuw. Deze continuïteit zit hem in de dominantie van het landbouwdomein in het inrichten en initiëren van de bestrijding van zoönosen van productiedieren. Het volksgezondheidsdomein was historisch minder sterk georganiseerd en had gedurende de twintigste eeuw alleen secundaire zeggenschap over de veiligheid van *producten*, niet over ziekte en gezondheid van levend vee.

Het logo van de Koninklijke Maatschappij voor Diergeneeskunde in de jaren 1960, met haar motto 'tot heil van mens en dier'

One Health

De *One Health* beweging pleit voor intensievere samenwerking tussen verschillende disciplines die met gezondheid en ziekte van mens, dier en milieu te maken hebben. Dit pleidooi richt zich met name op de disciplines diergeneeskunde en geneeskunde. Het promotieonderzoek van Floor Haalboom laat de geschiedenis van dit pleidooi zien. Dierenartsen en artsen blijken elkaar gedurende de hele twintigste eeuw tot meer samenwerking op te roepen en wisten elkaar tegelijkertijd prima te vinden als het ging om specifieke zoonosen. Maar deze samenwerking voorkwam geen botsingen tussen de domeinen landbouw en volksgezondheid. Haalboom betoogt dan ook dat de *One Health* nadruk op samenwerking tussen disciplines fundamentele, politieke problemen rond zoonosen van productiedieren niet zal oplossen.

Verder lezen / kijken / luisteren

Het promotieonderzoek van Floor Haalboom en het symposium dat zij de dag naar haar promotie organiseerde heeft veel media-aandacht opgeleverd. Belangstellenden kunnen via onderstaande links de interviews met haar in *de Volkskrant* en in de radioprogramma's *Argos* en *Nieuws en Co* (allebei NPO radio 1) terug lezen, kijken en/of luisteren:

<https://www.volkskrant.nl/economie/bij-infectieziekten-stelt-overheid-belang-van-boer-boven-volksgezondheid~a4517111/>

<https://www.nporadio1.nl/argos/onderwerpen/427870-hepatitis-e-een-nieuwe-qkoorts>

<https://www.nporadio1.nl/nieuws-en-co/onderwerpen/425773-belang-boer-gaat-voor-volksgezondheid>

Het proefschrift van Floor Haalboom en een aantal artikelen van haar hand zijn te vinden via:

<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/354208>

<https://www.ntvg.nl/artikelen/was-de-uitbraak-van-q-koorts-een-verrassing/artikelinfo>

<https://www.bmg-nlchr.nl/articles/10.18352/bmg-nlchr.10311/>

Nieuws van Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit

Ida van Deth-Ruys bestuurslid en coördinator collectiewerk SHVB

STICHTING HISTORISCH VERPLEEGKUNDIG BEZIT

Bezoekadres: Foksdiep 2 8321 MK Urk
telefoon 06 57395653 (wordt regelmatig afgeluisterd)

postadres: Walcheren 87 3524 ZR Utrecht

SHVB@verpleegkundigerfgoed.nl

www.verpleegkundigerfgoed.nl

BIC: INGBNL2A

IBAN: NL54INGB0005252180

KvK Leiden: 41167202

Bezoekers

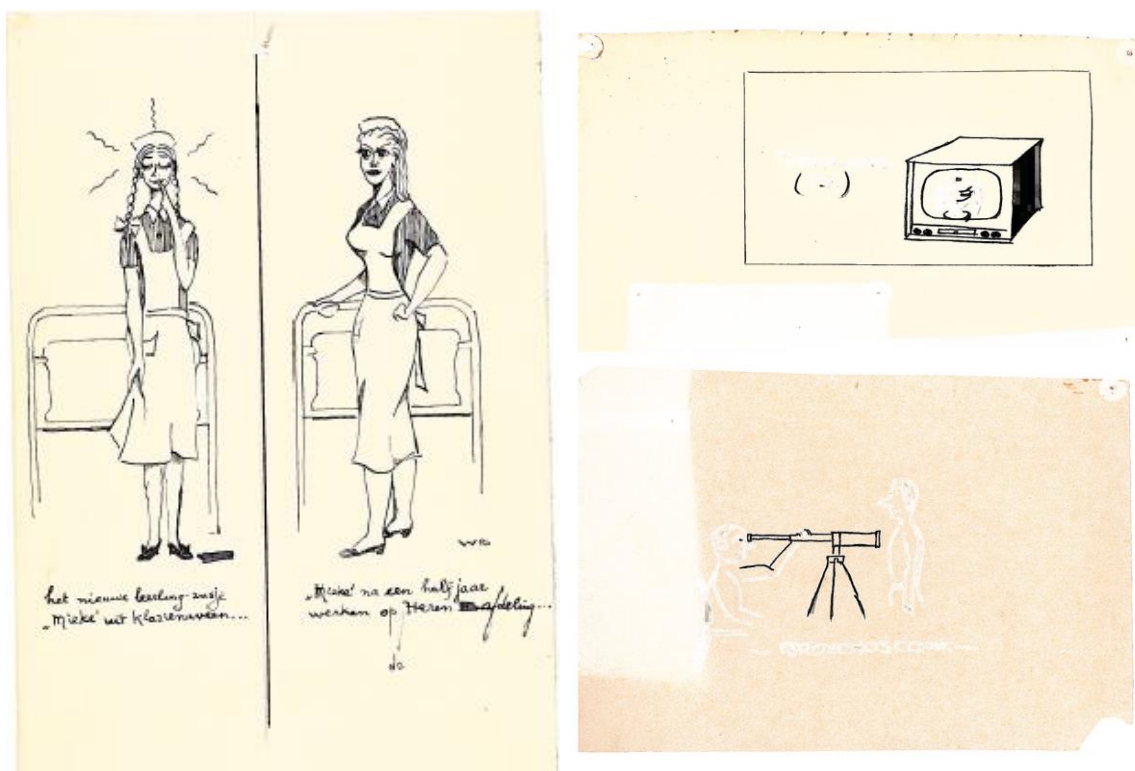
SHVB is blij verrast met een toenemend aantal bezoekers die de collectie willen bezichtigen. Niet alleen komen deelnemers aan bijeenkomsten op Foksdiep 4 gewoonlijk ook rondkijken op no 2, maar er melden zich ook wekelijks individuele bezoekers; bovendien komen regelmatig aanvragen voor groepsbezoek binnen.

Erfgoed TBC-bestrijding en sanatorium Hoog Laren

Er stonden al (te) lang twee dozen te wachten waarvan de inhoud grondig moest worden bekeken en geselecteerd. Deze dozen zijn afkomstig van oud VGV voorzitter en oud SHVB medewerker Guus Geijl; en als zij iets bij elkaar heeft gezocht is het zeker van hoge kwaliteit, dat weten de medewerkers van SHVB wel. Maar toch..... door het inpakken, verhuizen, uitpakken en inrichten bleven die dozen maar dicht en de inhoud dus ongezien. Het was bekend dat de inhoud van de dozen over 'tuberculosebestrijding' ging. De secretaris en ik zijn afgelopen januari naar het tuberculosefonds KNCV in Den Haag gegaan met de vraag of SHVB en KNCV elkaar zouden kunnen aanvullen en op welke wijze dan ook behulpzaam zouden kunnen zijn.

Wij werden ontvangen door Niesje Jansen, verpleegkundig beleidsmedewerkster van het Tuberculosefonds. Tijdens de excursie naar Zonnestraal op 1 april 2017, georganiseerd door de Commissie Geschiedenis Verpleegkunde, verzorgde zij een inleiding. Wij hebben haar op die dag gevraagd of zij of een andere medewerker de inhoud van de twee bewuste dozen eens wilde bekijken en advies uitbrengen over wat werkelijk het bewaren en registreren waard was voor SHVB. Dat is inmiddels gebeurd en het blijkt een vrijwel compleet beeld te geven van sanatorium Hoog Laren: albums, geschriften, boeken, jaarverslagen en personeels- c.q. patiënten bladen compleet met notities en tekeningen van de patiënten zelf. Het commentaar van Niesje en medewerkers: 'we werden er helemaal hebbertig van'..... Binnenkort wordt de inhoud van de dozen, gesorteerd en keurig van commentaar voorzien, daadwerkelijk geregistreerd. Hulde aan de medewerkers van KNCV!

Hieronder vindt u twee kostelijke tekeningen van de hand van patiënten: **'leerling-verpleegster'** ofwel hoe een timide plattelandsmeisje in enkele maanden veranderde in een door de wol geverfde jonge vrouw, en: **'bronchoscopie en thoraxvoto'**, de visie van een patiënt op deze onderzoeken.

Adoptie van objecten uit de collectie

U weet dat u SHVB kan steunen door het adopteren van objecten uit de collectie, waarmee het behoud en beheer van het erfgoed wordt gegarandeerd. Onze website www.verpleegkundigerfgoed.nl geeft een indruk van het soort objecten waar het omgaat. Neem voor meer informatie over de specifieke objecten die geadopteerd kunnen worden, de bijbehorende bedragen en andere zaken betreffende adoptie contact op met SHVB via e-mail (SHVB@verpleegkundigerfgoed.nl).

500 jaar ziekenzorg in Haarlem

Tentoonstelling in Museum Haarlem

De tentoonstelling '500 jaar ziekenzorg in Haarlem' gaat over de evolutie van de zorg vanaf de late middeleeuwen. Over chirurgijns, Haarlemmerolie, de pest en de opkomst van de specialisten. Met uitgebreide aandacht voor de geschiedenis van de Haarlemse ziekenhuizen, met name het St. Elisabeths Gasthuis, in wiens pand het museum is gevestigd.

Vroeger zijn universitair geschoolde artsen schaars en alleen toegankelijk voor de rijken. Deze worden thuis verzorgd, de armen gaan naar de gasthuizen. Het is in de tijd dat er gedacht wordt dat de pest 'een straf van God' is. De verantwoordelijkheid voor de ziekenzorg ligt bij de kerk, rijke burgers, familie en directe omgeving. Het is eind negentiende eeuw als de overheid zich ermee bemoeit en Nederland een verzorgingsstaat wordt. Langzaam verbetert de zorg, deze komt echter pas na de Tweede Wereldoorlog echt tot ontwikkeling. Aan bod komen de grote veranderingen in de zorg door de toename van hygiëne en komst van schoon drinkwater. De tentoonstelling schetst ook de huidige tijd waarin weer net als vroeger een steeds groter beroep wordt gedaan op de thuiszorg en de mantelzorg van burens en familie.

500 jaar ziekenzorg in Haarlem is te zien t/m 7 januari 2018.

Zie voor meer informatie:

<https://www.museumhaarlem.nl/tentoonstellingen/ziekenzorg-in-haarlem.html>

Gelderse Academie

Gelderse Academie: Studium Generale Zorg op de Noord-Veluwe 1050-2050

In het seizoen 2017-2018 organiseert de Gelderse Academie haar Studium Generale over zorg op de Noord-Veluwe 1050-2050. Zij doet dat in samenwerking met de Catharinakapel, de Historische Vereniging Herderewich en Ziekenhuis St. Jansdal. In een viertal openbare hoorcolleges zullen experts een aantal aspecten van zorg in deze regio aan de orde stellen. De colleges vinden plaats in de vroegere gehoorzaal van de universiteit, de Catharinakapel,

Woensdag 22 november 2017

Prof. dr. Catrien Santing, hoogleraar Middeleeuwse Geschiedenis RUG

Care en cure in de Middeleeuwen

Donderdag 18 januari 2018

Dr. Henk Beltman, Zorgbelang Gelderland,

Over ontstaan en vervolg daarop van de zorg voor de afwijkende mens op de Noord-Veluwe, met als centrale vraag waarom dit vooral op de Noord-Veluwe plaatsvond

Woensdag 14 februari 2018

Drs. Albert Arp, voormalig CEO/voorzitter Raad van Bestuur van Ziekenhuis St. Jansdal

Over marktwerking en overheidsinvloed op de zorg en de gevolgen voor de Noord-Veluwe

Dinsdag 20 maart 2018

Drs. Mark Visser, lector aan Nyenrode Business Universiteit en oprichter/eigenaar van DeFez
Zorg in de toekomst tot 2050

Voor het laatste college wordt een voorbehoud gemaakt voor wat betreft datum en locatie

Catharinakapel Klooster 1, Harderwijk.

Aanvang 20.15 uur

Toegang gratis

Reserveren wordt aangeraden en kan via info@catharinakapel.nl

U bent dan verzekerd van een zitplaats.

Lees meer op www.gelderseacademie.nl of de agenda van www.catharinakapel.nl

Ook de traditionele **Cleveringalezing** staat in het teken van de zorg. Deze vindt plaats op 26 november 2017.

Programma

15:00 - 15:30 Ontvangst

15:30 - 15:40 Film over het werk van het Leids Universitair Fonds

15.45 - 16:15 Alumnuslezing: Drs M. den Dulk (1969):

Behandeling van oude ziektes met nieuwe medicatie

16:15 - 17:15 Cleveringalezing: Prof.dr. M. Danhof:

Nieuwe Geneesmiddelen voor één Wereld

17:15 – 18:00 Borrel

Lees meer over de Cleveringalezing zie <http://lufharderwijk.weebly.com>

Toegangsprijs € 10,-

N.B. aanmelden voor deze lezingen uitsluitend via <http://lufharderwijk.weebly.com>

Ook loopt in het **Stadsmuseum Harderwijk** in februari en maart 2018 **het Kunstproject Heelmeesters.**

Het is een dynamische wereld. Momenteel ervaren we als nooit tevoren de (on)mogelijkheden van de maakbare mens. Waarbij één aspect steeds centraal blijft: onze gezondheid. Zonder goede gezondheid is het leven complex. Maar hoe blijven we gezond? Is het antwoord hierop te vinden in de geneeskunde, in onze voeding, in de natuur, of misschien in ontspanning? Professionals en kunstenaars gaan de dialoog aan waarop visies in vorm en beeld ontstaan. Aan ons om te bedenken wat we hiermee doen.

Te zien in Stadsmuseum Harderwijk van 11 februari tot en met 31 maart 2018.

Agenda

Agenda van het Trefpunt

Graag maken we u attent op de agenda van het Trefpunt voor de Medische Geschiedenis in Nederland, te Urk. Ongeveer één keer per maand, op wisselende dagen van de week, worden in het Trefpunt zogeheten **Stamtafelbijeenkomsten** gehouden. Dit zijn inhoudelijke bijeenkomsten, met voordrachten en discussies over lopend onderzoek door ‘amateurs’. De stamtafelbijeenkomsten zijn bedoeld voor een breder publiek dan alleen de ‘vaste’ vrijwilligers van het Trefpunt. Vooral NVMG-leden zijn van harte welkom. Houdt u daarom geregeld de agenda van het Trefpunt in de gaten, zodra de data bekend zijn worden de stamtafelbijeenkomsten daarin aangegeven. Zie: <http://www.tmg.nl/tmg/Calendar>

Agenda van de NVMG

- 18 november 2017 Algemene Ledenvergadering, Universiteitsmuseum Utrecht
Zie voor het programma onderstaande link:
<http://www.nvmg.nl/docs/AlgemeneledenvergaderingNVMG18nov2017.pdf>
- 15 december 2017 Domusdag Nicolaïkerk Utrecht , zie voor het programma:
http://www.nvmg.nl/docs/DomusDag2017_programma_2.pdf
- kalender 2018 Nog in voorbereiding, normaliter zullen de cursusbijeenkomsten plaatsvinden op de eerste vrijdagen van de maanden februari, maart, oktober en november.
Houdt u uw e-mail in de gaten en de agenda op de website:
www.nvmg.nl/agenda